

Ocena zakresu realizacji przedsięwzięć rolno-środowiskowych wspieranych środkami Unii Europejskiej na obszarze wybranych powiatów województwa mazowieckiego

Evaluation of the implementation of agri-environmental projects supported by European Union funds on chosen counties of Mazowieckie voivodeship

FRANCISZEK WOCH¹, AGNIESZKA KOWAL², TADEUSZ WRÓBLEWSKI²

Summary. The main goal of this paper is evaluation of agri-environmental projects supported by EU funds on Radom County and Lipsko County (Mazowieckie voivodeship).

The scope of research included farms in the area of the analysed districts, which implemented various packages under the Rural Development Programme 2007–2013. Within this range were tested farms, which in 2008–2010 implemented the agri-environmental programs, based on data from: The Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture (ARMA) – Local Office in Radom and Lipsko, The County Office of Radom, The County Office of Lipsko and the Mazovian Agricultural Advisory Centre in Radom.

The most popular operation carried out by farmers were packages: “Organic farming” and “Protection of water and soil”. The share of subsidies in a farm income was 46,7–63,4%.

Despite of large set of 9 packages, farmers rarely used other than two above-mentioned. The reason is extremely complicated formal procedures and low subsidies obtained.

Słowa kluczowe: programy rolno-środowiskowe, rolnictwo ekologiczne, ochrona gleb

Key words: *agri-environmental program, organic farming, protection of soil*

¹ **Franciszek Woch**, *Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach, ul. Czartoryskich 8, 24-100 Puławy, Tel. 81 886 34 21 w. 336, e-mail: franciszek.woch@iung.pulawy.pl*

² **Agnieszka Kowal, Tadeusz Wróblewski**, *Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach ul. Świętokrzyska 15, tel.: 503411069, 503086 681*

WPROWADZENIE

Produkcja rolna wywiera ogromny wpływ na ekosystemy naturalne oraz na krajobraz. Gospodarstwa powinny być dostosowane do rodzaju ekosystemu, w jakim się znajdują i mieć na niego możliwie jak najmniejszy wpływ. W związku z czym przy dążeniu do uzyskania maksymalnych efektów z produkcji należy uwzględnić również cele ekologiczne i społeczne.

Jednym z instrumentów pomocowych zawartych w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (zwanym dalej PROW 2007–2013) (Program rozwoju...) jest program rolno-środowiskowy, którego podstawowym założeniem jest promowanie produkcji rolnej zgodnie z regułami ochrony środowiska. Skierowany jest do wszystkich producentów rolnych, którzy chcą się przyczynić do poprawy środowiska i zachowania walorów przyrodniczych obszarów wiejskich. Polega on na realizacji określonych działań w ramach pakietów rolno-środowiskowych, które są znacznie bardziej rozszerzone w porównaniu z poprzednim etapem (PROW 2004–2006) (Plan rozwoju...). Przystąpienie do określonego pakietu zobowiązuje producenta do spełniania jego wymogów przez okres co najmniej pięciu lat. Wiąże się to także z utrzymaniem gruntów wchodzących w skład gospodarstwa rolnego w dobrej kulturze rolnej zgodnie z ochroną środowiska.

Zasady te oznaczają powiązanie wysokości uzyskanych płatności bezpośrednich, a także płatności otrzymywanych w ramach działań PROW na lata 2007–2013 zawartych w osi II, w tym płatności rolno-środowiskowych, ze spełnieniem przez beneficjentów określonych wymogów odrębnych dla każdego z pakietów (www.minrol.gov.pl - Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi).

Głównym celem opracowania jest ocena zakresu realizacji przedsięwzięć rolno-środowiskowych wspieranych środkami Unii Europejskiej na obszarze powiatu radomskiego i lipskiego w województwie mazowieckim.

Zakres badań obejmował wybrane gospodarstwa rolne na obszarze analizowanych powiatów, które realizowały różne pakiety programów rolno-środowiskowych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Badaniami objęto lata 2008–2010.

PAKIETY MOŻLIWE DO WDRAŻANIA W GOSPODARSTWACH ROLNYCH

Działania rolno-środowiskowe propagują produkcję rolniczą, która działa według różnych, lecz ściśle określonych zasad na rzecz ochrony środowiska, w tym na rzecz ochrony przyrody i/lub ochrony walorów krajobrazu wiejskiego. Następnym istotnym zadaniem jest zachowanie dzikiej bioróżnorodności fauny i flory wraz z ich siedliskami.

Jednym z podstawowych aktów prawnych, które regulują zasady realizacji programów rolno-środowiskowych w Unii Europejskiej jest Rozporządzenie Rady (WE) 1257/99 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej. W artykule 22 wyżej wymienionego rozporządzenia zostały określone cele programów rolno-środowiskowych (www.minrol.gov.pl - Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi).

Użytkowanie gruntów rolnych zgodne z ochroną i przywracaniem wartości środowiska przyrodniczego i struktury krajobrazu, zasobów naturalnych gleby oraz różnorodności zasobów genetycznych to:

- ekstensyfikacja działalności rolniczej i zachowanie ekstensywnej gospodarki pastwiskowej,
- ochrona wszystkich walorów przyrodniczych terenów rolnych, które są zagrożone,
- utrzymanie krajobrazów i historycznych cech obszarów rolniczych,
- tworzenie planów ochrony środowiska w działalności rolniczej.

Wyżej wymienione cele mogą stanowić podstawę promocji różnych funkcji obszarów wiejskich: produkcja żywności ekologicznej, ochrona środowiska, zachowanie starych odmian i ras zwierząt gospodarskich, ochrona przyrody, zachowanie walorów kulturowych wsi, kształtowanie struktury krajobrazów wiejskich i rozwój agroturystyki.

Od 1 maja 2004 r. Polska zaczęła korzystać z instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) Unii Europejskiej. Zgodnie z treścią PROW 2004–2006 w Polsce zaczęto realizować m.in. Działanie 4 – Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt (Krajowy Program Rolno-Środowiskowy).

Programy rolno-środowiskowe na lata 2004–2006 składały się z siedmiu pakietów rolno-środowiskowych, które dzieliły się na 40 wariantów. Pakiety rolno-środowiskowe na lata 2004–2006 (<http://www.armir.gov.pl>):

- Rolnictwo zrównoważone,
- Rolnictwo ekologiczne,
- Utrzymanie łąk ekstensywnych,
- Utrzymanie pastwisk ekstensywnych,
- Ochrona gleb i wód,
- Tworzenie stref buforowych,
- Zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich.

W ramach PROW 2007–2013 Program rolno-środowiskowy obejmuje 9 pakietów rolno-środowiskowych. W skład każdego pakietu wchodzi różne warianty rolno-środowiskowe, które zawierają zestawy zadań, wykraczających poza obowiązujące podstawowe wymagania, i które nie pokrywają się z innymi instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej. Pakiety rolno-środowiskowe są następujące (www.modr.mazowsze.pl):

Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone. Realizacja zadań w ramach tego pakietu ma na celu ograniczenie negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko.

Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne określa metody, jakie należy stosować w uprawach ekologicznych, które są zgodne z krajowymi i unijnymi przepisami o rolnictwie ekologicznym. Warunkiem uczestnictwa w pakiecie jest rozpoczęcie procedury przestawiania gospodarstwa na produkcję rolniczą metodami ekologicznymi pod kontrolą upoważnionej Jednostki Certyfikującej, albo posiadanie certyfikatu zgodności wydanego przez taką jednostkę.

Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone. Wymogi w tym pakiecie dotyczą ograniczenia nawożenia, ilości i terminów pokosów oraz intensywności wypasu, w zależności od rodzaju wybranego wariantu.

Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000.

Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000. W celu ochrony zagrożonych gatunków ptaków oraz zachowania cennych zbiorowisk roślinnych poza obszarami Natura 2000 (Pakiet 4) oraz na obszarach Natura 2000 (Pakiet 5) określono wymagania, które zakładają m. in. ograniczenie nawożenia, ilości i terminów pokosów lub kontrolę intensywności wypasu.

Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie. Wymagania pakietu obejmują uprawy lokalnych lub starych odmian gatunków roślin uprawnych zagrożonych wyginięciem.

Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie. Pakiet ten sprowadza się do wspierania i utrzymania hodowli lokalnych ras bydła, koni, owiec oraz świń zagrożonych wyginięciem, wpisanych do księgi hodowlanej oraz objętych programem ochrony zasobów genetycznych.

Pakiet 8. Ochrona gleb i wód. Wymogi pakietu zmierzają do utrzymywania roślinności na gruntach ornych w okresie między dwoma plonami głównymi (międzypłonów) w formie zasiewu jednogatunkowego lub mieszanki kilku roślin oraz do zwiększenia udziału gleb z okrywą roślinną w okresie jesienno-zimowym.

Pakiet 9. Strefy buforowe. Zadania pakietu polegają głównie na utrzymywaniu istniejących stref buforowych i miedz śródpolnych, tworzących podłużne pasy roślinności, ograniczające zanieczyszczenia wód, przeciwdziałające erozji gleb oraz zwiększające różnorodność biologiczną terenów rolnych.

W gospodarstwie rolnym można wdrażać od 1 do maksymalnie 3 pakietów, z możliwością zastosowania wszystkich wynikających z nich wariantów. W przypadku wdrażania więcej niż jednego pakietu obowiązują ściśle określone zasady łączenia pakietów, które są przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Zasady łączenia pakietów rolno-środowiskowych na tej samej powierzchni

Table 1. The rules of combining agri-environmental packages on the same area

Pakiet Package	Pakiet/Package								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1		-	x	x	x	+	+	+	+
2	-		+	+	+	+	+	-	+
3	x	+		-	-	x	+	x	+
4	x	+	-		-	x	+	x	+
5	x	x	-	-		x	+	x	+
6	+	+	x	x	x		+	+	+
7	+	+	+	+	+	+		+	+
8	+	-	x	x		+	+		+
9	+	+	+	+	+	+	+	+	

(x) pakiety nie łączą się, gdyż dotyczą innych grup użytków rolnych/packages can not be combined, as they relate to other groups of agricultural land,

(+) pakiety można łączyć/packages can be combined,

(-) pakietów nie można łączyć/packages can not be combined.

Źródło/Source: <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013>.

Program rolno-środowiskowy jest możliwy do realizacji na użytkach rolnych, zaliczanych do: gruntów ornych, trwałych użytków zielonych i sadów (tylko w przypadku rolnictwa ekologicznego). Płatności rolno-środowiskowe przydzielane są dla działek rolnych (własnych i dzierżawionych) o powierzchni nie mniejszej niż 0,1 ha lub liniowych stref buforowych o szerokości 2 lub 5 metrów. Pakiety mogą być realizowane na użytkach rolnych sklasyfikowanych w ewidencji gruntów rolnych i budynków z uwzględnieniem uwarunkowań zawartych w tabeli 2 (Wspieranie przedsięwzięć... 2005).

Tabela 2. Klasyfikacja użytków rolnych na których możliwa jest realizacja programu rolno-środowiskowego

Table 2. Classification of the agricultural land on which it is possible to implement an agri-environmental program

Grunty orne <i>Arable land</i>	Grunty w stałej uprawie mającej na celu produkcję ziemiopłodów rolniczych lub ogrodniczych. <i>Land in permanent cultivation, aiming at agricultural or horticultural production</i>
	Grunty nadające się do uprawy mechanicznej mającej na celu produkcję ziemiopłodów rolniczych lub ogrodniczych, ale zajęte pod przemienne użytki zielone. <i>Land suitable for agricultural or horticultural production, but occupied by alternating grassland</i>
	Ugory (grunty pozostające w tym stanie maksymalnie do 5 lat). <i>Fallow (max. 5 years)</i>
Sady (tylko rolnictwo ekologiczne) <i>Orchards (only organic farming)</i>	Grunty o powierzchni co najmniej 0,1 ha obsadzone drzewami i krzewami owocowymi o zwartej więźbie (minimum 600 drzew lub 2000 krzewów na ha) lub plantacjami np. truskawek. <i>Land with an area of at least 0,1 ha planted with fruit trees and bushes (dense – at least 600 trees or 2000 bushes per hectare) or plantations (for example, strawberry plantations)</i>
Łąki zielone <i>Grassland</i>	Grunty pokryte zwartą wieloletnią roślinnością złożoną z licznych gatunków traw, roślin motylkowatych i ziół, tworzących ruń łąkową, w regionach górskich – hale i połoniny; użytkowanie kośne lub kośno-pastwiskowo. <i>Land covered with dense vegetation consisting of many species of grasses, herbs etc.</i>
Pastwiska trwałe <i>Permanent pastures</i>	Grunty pokryte podobną jak na łąkach roślinnością, z reguły wypasane. <i>Land similar to grassland, but pastured</i>

Źródło: Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych ... 2005.

Source: Support for agri-environmental projects ... 2005.

CHARAKTERYSTYKA OBSZARÓW BADAŃ

Powiat radomski

Powiat radomski posiada charakter rolniczy, w którym wzrasta znaczenie gospodarstw towarowych. Ponad 1250 (Powszechny spis rolny) z nich produkuje mleko, uprawiane jest zboże, rośliny pastewne oraz prowadzona jest hodowla trzody chlewnej.

Produktem, który uprawiany jest na skalę europejską jest papryka. Sprzyjające warunki obszaru powiatu do produkcji rolniczej metodami ekologicznymi spowodowały wśród rolników wzrost zainteresowania tą dziedziną. Obecnie na terenie powiatu funkcjonuje 35 takich gospodarstw o łącznej powierzchni 260 ha.

Na obszarze powiatu są następujące elementy przyrody (Program ochrony środowiska... 2004):

- 139 pomników przyrody,
- 14 rezerwatów przyrody: „Źródło Królewskie”, „Zagożdżon”, „Brzeźniczka”, „Jedlnia”, „Ciszek”, „Ponty im. Teodora Zielińskiego”, „Ponty – Dęby”, „Załamane”, „Pionki”, „Leniwa”, „Piotrowe Pole”, „Dąbrowa Polańska”, „Ługi Helenowskie” i „Okólny Ług”,
- 5 obszarów krajobrazu chronionego: „Dolina Pilicy i Drzewiczki”, „Lasy Przysusko-Szydłowieckie”, „Iłża – Makowiec”, „Solec nad Wisłą”, „Dolina rzeki Zwolenki”,
- Kozienicki Park Krajobrazowy, o powierzchni 26 233,83 ha (Plan Rozwoju Lokalnego... 2007).

Powiat lipski

Powiat lipski położony jest w południowo-wschodniej części województwa mazowieckiego. Jest powiatem typowo wiejskim, gdzie ok. 84% mieszkańców stanowi społeczność wiejska. Większość jego obszaru zlokalizowana jest na Równinie Radomskiej, a wschodnie obrzeża należą do Małopolskiego przełomu Wisły (Kondracki 2001).

Posiada charakter rolniczo-przemysłowy, w rolnictwie dominują tradycyjne uprawy: zboża i rośliny okopowe, jednak większego znaczenia nabiera tu produkcja sadownicza (<http://www.powiatlipsko.pl>). Niewielki przemysł koncentruje się w Lipsku.

Na obszarze powiatu są następujące elementy przyrody:

- Obszar Krajobrazu Chronionego Solec nad Wisłą,
- Wiślany Park Krajobrazowy,
- rezerваты: Sadowice, Borowiec, Źródółko, Ujście Kamiennej, Modrzewie i Ulmów,
- 27 pomników przyrody,
- fragment dużego obszaru europejskiej sieci NATURA 2000 obejmujący „Małopolski Przełom Wisły”, na którym stwierdzono ponad 320 gatunków ptactwa wodno-błotnego (Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008–2020).

MATERIAŁY I METODA BADAŃ

Określenie stopnia wykorzystania programów rolno-środowiskowych na terenie badanych powiatów zostało przeprowadzone na podstawie badań w latach 2008–2010.

Badaniami objęto gospodarstwa rolne, które w latach 2008–2010 realizowały programy rolno-środowiskowe, na podstawie danych uzyskanych z Agencji Powiatowych Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Starostw Powiatowych w Radomiu i Lipsku, Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu i rolników.

Z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa uzyskano następujące dane:

- ilość wniosków złożonych na realizację poszczególnych pakietów, która pokazuje popularność jednych z nich i brak zainteresowania pozostałymi,
- wielkości dopłat wynikających z wdrożenia tej formy wsparcia,
- powierzchnię użytków rolnych objętych tym programem na obszarze badanych powiatów.

Ze Starostw Powiatowych uzyskano dane odnośnie:

- użytkowania gruntów w powiecie,
- struktury użytków rolnych,
- struktury zasiewów,
- struktury uprawy zbóż,
- informacji o produkcji ogrodniczej.

Z Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego Oddział w Radomiu uzyskano informacje dotyczące upraw ogrodniczych i sadowniczych.

Ze względu na brak danych do oceny ekonomicznej poszczególnych gospodarstw (nie jest prowadzona ewidencja przychodów i rozchodów) do oceny udziału dopłat w dochodzie analizowanych gospodarstw posłużono się wynikami badań gospodarstw prowadzonymi przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB – oznaczonych jako Polski FADN. Analizując dane Systemu Zbierania i Wykorzystania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (z ang. *Farm Accountancy data Network* – FADN) z lat 2008–2010 wyliczono średnie dochody gospodarstw rolnych dla regionu FADN o numerze 795 „Mazowsze i Podlasie” (rys. 1), w którym znajdują się badane gospodarstwa. Otrzymane wyniki porównano z dochodami wynikającymi z realizacji zobowiązań rolno-środowiskowych. W ten sposób uzyskano procentowy udział dochodów, które uzyskuje rolnik z realizacji programów rolno-środowiskowych w porównaniu ze średnimi rocznymi dochodami gospodarstw rolnych z tego regionu.

Rys. 1. Schemat podziału Polski na regiony FADN

Fig. 1. Division of Poland on FADN regions

Źródło/Source: <http://www.fadn.pl>.

Analizowane gospodarstwa poddano badaniom ankietowym dla uzyskania oceny realizacji programów rolno-środowiskowych.

WYNIKI BADAŃ

Realizacja programów rolno-środowiskowych w powiecie radomskim

Ocenę liczbową wniosków, rozpatrzonych pozytywnie, według pakietów zawiera tabela 3. Wynika z niej, że największe zainteresowanie miały pakiety: rolnictwo ekologiczne, ekstensywne trwałe użytki zielone oraz ochrona gleb i wód. Zdecydowanie mniej złożono wniosków dla pozostałych pakietów.

Na działania ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk na obszarach „Natura 2000” oraz położonych poza tymi obszarami wpłynęły łącznie tylko dwa wnioski. Brak zainteresowania producentów rolnych tymi pakietami wynika głównie z rozbudowanej dokumentacji przyrodniczej, siedliskowej oraz ornitologicznej, która powinna być gromadzona przez rolnika.

W omawianych latach nie został wydany też żaden wniosek na pakiet strefy buforowe.

Tabela 3. Ilość wniosków rolno-środowiskowych składanych i pozytywnie rozpatrzonych na poszczególne pakiety w latach 2008/2010 w ramach PROW 2007–2013

Table 3. Number of agri-environmental applications submitted and positively processed per individual packages in the years of 2008/2010 within the PROW 2007–2013

Numer pakietu Number of package	Pakiet/Package	Lata/Years					
		2008		2009		2010	
	w tym:	liczba	%	liczba	%	liczba	%
	Liczba złożonych wniosków ogółem	90	100	217	100	355	100
1	Rolnictwo zrównoważone	2	2,2	29	13,3	56	15,7
2	Rolnictwo ekologiczne	24	26,7	52	24	72	20,3
3	Ekstensywne trwałe użytki zielone	20	22,2	41	18,9	73	20,6
4	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk poza obszarem „Natura 2000”	0	0	1	0,5	0	0
5	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk na obszarach „Natura 2000”	0	0	0	0	1	0,3
6	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie	8	8,9	11	5,1	11	3,1
7	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	3	3,3	2	0,9	4	1,1
8	Ochrona gleb i wód	33	36,7	81	37,9	138	38,9
9	Strefy buforowe	0	0	0	0	0	0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Radomiu

Source: Own calculations based on the data from the Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture in Radom

Według gospodarstw ankietowanych przyczyny negatywnego nastawienia rolników do korzystania z programów rolno-środowiskowych są następujące:

- brak dostępu do informacji o zasadach funkcjonowania PROW,
- obawa przed ograniczeniami jakie narzucają regulacje prawne,
- zbyt dużo formalności związanych z przystąpieniem do PROW.

Rolnicy udzielili również informacji o powierzchni swoich gospodarstw, rodzaju pakietu rolno-środowiskowego, który wdrażają, oraz dochodzie jaki z tego tytułu uzyskali. Dane te przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Powierzchnia gospodarstw i uzyskany roczny dochód w latach 2008–2010

Table 4. The area of farms and the obtained annual income in the years of 2008–2010

Lp. No.	Nazwa gminy <i>Community</i>	Powierzchnia gospodarstwa (w ha) <i>Farm area (in hectares)</i>	Nazwa realizowanego pakietu <i>Package implemented</i>	Uzyskany dochód (PLN/rok) <i>Income received (PLN per year)</i>
1	Gózd	5,35	Rolnictwo ekologiczne	4494
2	Jastrzębia	7,89	Rolnictwo ekologiczne	6627,6
3	Jastrzębia	8,55	Rolnictwo ekologiczne	7182
4	Jedlińsk	12,91	Rolnictwo ekologiczne	10844,4
5	Jedlińsk	16,91	Rolnictwo ekologiczne	14204,4
6	Przytyk	10,24	Rolnictwo ekologiczne	8601,6
7	Przytyk	23,97	Rolnictwo ekologiczne	20134,8
8	Skaryszew	6,14	Ochrona gleb wód	2456
9	Skaryszew	4,98	Ochrona gleb i wód	1992
10	Jedlińsk	8,97	Ochrona gleb i wód	3588
11	Jastrzębia	6,45	Ochrona gleb i wód	2580
12	Gózd	6,56	Ekstensywne trwałe użytki zielone	3280
13	Jedlińsk	9,67	Ekstensywne trwałe użytki zielone	4835
Średnia gospodarstwa		9,89	Średni dochód	6986,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z ankiet.

Source: Own calculations based on the data obtained from the questionnaires.

Wśród rolników, którzy realizują programy rolno-środowiskowe, największym zainteresowaniem cieszył się pakiet „Rolnictwo ekologiczne” – 54%, następnie „Ochrona wód i gleb” – 31%, a tylko 15% „Ekstensywne trwałe użytki zielone”. Korzyści jakie rolnicy uzyskali po przystąpieniu do programu to przede wszystkim dopłata rolno-środowiskowa. Jest ona również głównym powodem przystąpienia do programu.

Średnia powierzchnia gospodarstwa realizującego zobowiązanie rolno-środowiskowe w powiecie radomskim wyniosła 9,89 ha, a ich średni dochód wynikający z tego

zobowiązania osiągnął kwotę 6 986 PLN. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych stanowi to ok. 706 PLN. Według danych FADN z lat 2008–2010 w regionie Mazowsze i Podlasie średnie gospodarstwo rolne ma powierzchnię 9,2 ha. Znając szacunkowe dochody uzyskane przez gospodarstwa badane w systemie FADN, porównano je z dochodami wynikającymi z realizacji pakietów rolno-środowiskowych. W ten sposób uzyskano procentowy udział dochodów, które otrzymuje rolnik z realizacji programów rolno-środowiskowych w porównaniu do średnich rocznych dochodów gospodarstwa rolnego o powierzchni ok. 9,2 ha z tego regionu w polu obserwacji FADN. Zestawienie takie zawiera tabela 5.

Tabela 5. Szacunkowe dochody gospodarstw uzyskiwane z realizacji zobowiązań rolno-środowiskowych w porównaniu z dochodami uzyskanymi przez gospodarstwa badane w systemie FADN
Table 5. The estimated income of the farms obtained from the implementation of agri-environmental programs compared to the income obtained by the farms studied in FADN system

Lata Year	Roczny dochód gospodarstwa wg FADN (PLN) <i>Annual farm income in PLN (according to FADN)</i>	Dochód uzyskany z premii rolno-środowiskowej (PLN) <i>Premium income (PLN) – environmental bonus</i>	Procentowy udział premii rolno-środowiskowej w rocznych dochodach <i>The ratio of premium to normal income</i>
2008	14304	6986	48,8 %
2009	12054	6986	57,9 %
2010	11015	6986	63,4 %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR w Radomiu i Polskiego FADN.
Source: Own calculations based on the data from the ARMA in Radom and the Polish FADN.

W analizowanej grupie gospodarstw (dane z lat 2008–2010) rolno-środowiskowe stanowiły od 48,8% do 63,4% łącznego szacunkowego dochodu gospodarstwa. Wraz z malejącymi corocznie dochodami gospodarstwa, uzyskanymi z działalności produkcyjnej, odsetek dochodów rolno-środowiskowych systematycznie wzrastał z 48,8% w 2008 roku do 63,4% w 2010 roku. Wynika stąd, że udział rolników w programach rolno-środowiskowych jest uzasadniony zarówno ekologicznie jak i ekonomicznie.

REALIZACJA PROGRAMÓW ROLNO-ŚRODOWISKOWYCH W POWIECIE LIPSKIM

Ocenę liczbową wniosków, rozpatrzonych pozytywnie, według pakietów zawiera tabela 6.

Tabela 6. Ilość wniosków rolno-środowiskowych składanych i pozytywnie rozpatrzonych na poszczególne pakiety w latach 2008–2010 w ramach PROW 2007–2013

Table 6. Number of agri-environmental applications submitted and positively processed per individual packages in the years of 2008/2010 within the PROW 2007–2013

Pakiet Package	Lata /Years					
	2008		2009		2010	
w tym:	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Liczba złożonych wniosków ogółem	43	100	117	100	212	100
Rolnictwo zrównoważone	3	7,0	9	7,7	20	9,4
Rolnictwo ekologiczne	8	18,6	38	32,5	64	30,2
Ekstensywne trwałe użytki zielone	2	4,7	3	2,5	10	4,7
Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk poza obszarem „Natura 2000”	0	0	0	0	0	0
Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk na obszarach „Natura 2000”	0	0	0	0	0	0
Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie	1	2,3	4	3,4	6	2,8
Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	5	11,6	5	4,3	5	2,4
Ochrona gleb i wód	24	55,8	58	49,6	107	50,5
Strefy buforowe	0	0	0	0	0	0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Lipsku

Source: Own calculations based on the data from the Agency for Restructuring and Modernisation of Agriculture in Lipsko

W powiecie lipskim, podobnie jak w radomskim, zainteresowaniem cieszyły się tylko trzy pakiety: rolnictwo ekologiczne, ochrona gleb i wód oraz z niewielkim zainteresowaniem ekstensywne użytki zielone, zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin i zwierząt i rolnictwo zrównoważone. Natomiast z tytułu ochrony zagrożonych ptaków i siedlisk żaden rolnik nie realizował programu rolno-środowiskowego, nawet na obszarach „NATURA 2000”.

Tabela 7. Powierzchnia gospodarstw i uzyskany roczny dochód w latach 2008–2010

Table 7. The area of farms and the obtained annual income in the years of 2008–2010

Lp. No	Nazwa miejscowości <i>Locality</i>	Powierzchnia gospodarstwa w ha <i>Farm area (in ha)</i>	Nazwa realizowanego pakietu <i>Package implemented</i>	Uzyskany dochód PLN/rok <i>Income received (PLN per year)</i>
1	Solec n. Wisłą	5,5	Rolnictwo ekologiczne	4620
2	Raj	13,0	Rolnictwo ekologiczne	10920
3	Pawłowice	8,0	Rolnictwo ekologiczne	6720
4	Chotcza	14,0	Rolnictwo ekologiczne	11760
5	Lipa Miklas	12,5	Rolnictwo ekologiczne	10500
6	Rzeczniów	14,0	Rolnictwo ekologiczne	11760
7	Sienno	6,5	Ochrona gleb i wód	2600
8	Sadkowice	4,5	Ochrona gleb i wód	1800
9	Zemborzyn	8,0	Ochrona gleb i wód	3200
10	Zemborzyn	6,0	Ekstensywne trwałe użytki zielone	3000
Średnia gospodarstwa		9,2	Średni dochód	6688

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych z ankiety.

Source: Own calculations based on the data obtained from the survey.

Tabela 8. Szacunkowe dochody gospodarstw uzyskiwane z realizacji zobowiązań rolno-środowiskowych w porównaniu z dochodami uzyskanymi przez gospodarstwa badane w systemie FADN

Table 8. The estimated income of the farms obtained from the implementation of agri-environmental programs compared to the income obtained by the farms studied in FADN system

Lata Year	Roczny dochód gospodarstwa wg FADN (PLN) <i>Annual farm income in PLN (by FADN)</i>	Dochód uzyskany z premii rolno- środowiskowej (PLN) <i>Premium income (PLN) – environmental bonus</i>	Procentowy udział premier rolno-środo- wiskowej w rocznych dochodach <i>The ratio of premium to normal income</i>
2008	14304	6688	46,7 %
2009	12054	6688	55,5 %
2010	11015	6688	60,7%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR w Lipsku i Polskiego FADN.

Source: Own calculations based on the data from the ARMA in Lipsko and Polish FADN.

Z danych tabeli 8 wynika, że odsetek dochodów rolno-środowiskowych, podobnie jak w powiecie radomskim, systematycznie wzrastał z 46,7% w 2008 roku do 60,7% w 2010 r.

PODSUMOWANIE

W analizowanym okresie lat 2008–2010 rolnicy mieli możliwość korzystania z programów rolno-środowiskowych zawartych w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. Najpopularniejszym działaniem realizowanym przez rolników w analizowanych powiatach był pakiet „Rolnictwo ekologiczne” oraz „Ochrona gleb i wód”.

Popularność pakietu „Rolnictwo ekologiczne” wynika z ciągle wzrastającego zainteresowania przez konsumentów ekologiczną żywnością. Ludzie zaczynają doceniać swoje zdrowie i chcą się zdrowo odżywiać. Oprócz tego na wzrost zainteresowania przez rolników tym pakietem miały wpływ stosunkowo wysokie dopłaty rolno-środowiskowe.

Drugim pakietem „Ochrona gleb i wód” zainteresowali się rolnicy, którzy chcieli dbać o swoje grunty. Międzyplony wysiewane jesienią chronią grunty orne przed skutkami erozji wodnej i wietrznej, a przeorywane wiosną poprawiają żyzność i strukturę użytkowanej gleby. Rolnicy za realizację programów rolno-środowiskowych uzyskiwali dopłaty, które średnio na 1 ha wynosiły w powiecie radomskim około 706 PLN, a na średnie 9,89-hektarowe gospodarstwo wynosiły 6986 PLN, a w powiecie lipskim 727 PLN z 1 ha, zaś na średnie 9,2 hektarowe gospodarstwo 6688 PLN.

Udział dopłat w całości dochodu gospodarstwa wyniósł od 46,7% do 63,4%.

Mimo dużego zestawu pakietów (jest ich aż 9), rolnicy badanych powiatów niechętnie korzystali z pakietów takich jak: rolnictwo zrównoważone, zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie, zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie. O następnych dwóch pakietach: ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk na obszarach Natura 2000 i ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk poza obszarami Natura 2000 można powiedzieć, że miały znikome zainteresowanie, ponieważ w analizowanym okresie do powiatowych biur ARiMR wpłynęły zaledwie dwa wnioski pozytywnie rozpatrzone. Zaś na ostatni pakiet strefy buforowe nie wpłynął żaden wniosek.

Brak zainteresowania przez rolników powyższymi działaniami wynika z wyjątkowo złożonych procedur wykonywania określonych działań w ramach danych pakietów oraz stosunkowo niskimi płatnościami uzyskiwanymi przez beneficjentów – rolników. Aby zwiększyć zainteresowanie rolników programami rolno-środowiskowymi należy

uprościć procedury dotyczące ubiegania się o te płatności oraz zwiększyć jednostkowe dopłaty na pakiety o bardzo małym zainteresowaniu rolników.

LITERATURA

- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Lipsku, 2011.
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Radomiu, 2012.
<http://pl.wikipedia.org>.
<http://www.fadn.pl>.
<http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013>.
<http://www.powiatlipsko.pl>.
http://www.uprawyekologiczne.pl/436_Pakiety_rolnosrodowiskowe.html.
Kondracki J., 2001: Geografia regionalna Polski, PWN Warszawa.
Nasiadka M., 2010: Małopolski Przełom Wisły, Rawasz – Warszawa.
Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006 (PROW) Zał. E., Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2004, <http://www.doplaty.za.pl/doplaty-rolnosrodowiskowe.htm>.
Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Lipskiego, 2004.
Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Radomskiego 2007–2013, Wydział Promocji i Rozwoju Powiatu Radomskiego, Radom 2007.
Powszechny spis rolny, 2002.
Program ochrony środowiska powiatu lipskiego, 2003.
Program ochrony środowiska powiatu radomskiego (Załącznik do Uchwały Nr 138) XV/2004 Rady Powiatu w Radomiu z dnia 12 stycznia 2004.
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (PROW 2007–2013), Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi Warszawa 2011.
Rozporządzenie Rady (WE) Nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOGR), zmieniające i uchylające niektóre rozporządzenia (Dz.U. L 160 z 26.06.1999).
Strategia Rozwoju Powiatu Lipskiego na lata 2008–2020, 2008.
System zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych – polski FADN z lat 2008–2010.
Wspieranie przedsięwzięć rolno-środowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt. Wyd. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Przewodnik. Warszawa 2005.
www.minrol.gov.pl - Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.
www.modr.mazowsze.pl - Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Warszawie.